

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα & Γραμματεία
Γενικής Παιδείας
Β' Λυκείου 2001

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Κείμενο από το πρωτότυπο (στίχοι 58 -77)

ΙΣ.	Νῦν δ' αὖ μόνῃ δὴ νῶν λελειμμένα σκόπει ὄσφ' ἀκίστ' ὀλούμεθ', εἰ νόμου βία ψῆφον τυράννων ἢ κράτη παρέξιμεν. Ἄλλ' ἐννοεῖν χρὴ τοῦτο μὲν γυναῖχ' ὅτι ἔφυμεν, ὡς πρὸς ἄνδρας οὐ μαχουμένα· ἔπειτα δ' οὐνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐκ κρεισσόνων καὶ ταῦτ' ἀκούειν κἄτι τῶνδ' ἀλγίονα. Ἐγὼ μὲν οὖν αἰτοῦσα τοὺς ὑπὸ χθονὸς ξύγγνοιαν ἴσχειν, ὡς βιάζομαι τάδε, τοῖς ἐν τέλει βεβῶσι πείσομαι· τὸ γὰρ περισσὰ πράσσειν οὐκ ἔχει νοῦν οὐδένα.	58 60 65
ΑΝ.	Οὐτ' ἂν κελεύσαιμ' οὐτ' ἂν, εἰ θέλοις ἔτι πράσσειν, ἐμοῦ γ' ἂν ἠδέως δρώης μετὰ. Ἄλλ' ἴσθ' ὅποιά σοι δοκεῖ, κείνον δ' ἐγὼ θάψω· καλὸν μοι τοῦτο ποιούση θανεῖν. Φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μετὰ, ὅσια πανουργήσασ'· ἐπεὶ πλείων χρόνος ὄν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε. Ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι· σοὶ δ' εἰ δοκεῖ, τὰ τῶν θεῶν ἔντιμ' ἀτιμάσασ' ἔχε.	70 75 77

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- A. Από το κείμενο που σας δίνεται, να μεταφράσετε στο τετράδιό σας τους στίχους **61-70** (**Ἄλλ' ἔννοεῖν χρῆ τοῦτο... δρώης μέτα**).

Μονάδες 30

- B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

1. Με βάση τα στοιχεία των στίχων **58-64** να παρουσιάσετε την επιχειρηματολογία με την οποία η Ισμήνη καταλήγει στην απόφασή της να μη συμπράξει με την Αντιγόνη στην ταφή του Πολυνείκη.

Μονάδες 10

2. Έχει λεχθεί ότι "το μεγαλείο των ηρώων του Σοφοκλή (μεταξύ άλλων) βρίσκεται και στη συναίσθηση ότι αυτοί εκτελούν το καθήκον τους, ακόμη κι αν τους απαρνούνται όλοι". Επικαλούμενοι συγκεκριμένα στοιχεία των στίχων **69-77**, να τεκμηριώσετε τη συμφωνία ή τη διαφωνία σας με την άποψη αυτή.

Μονάδες 10

3. **ὄσφ κάκιστ' ὀλούμεθ(α)... ἢ κράτη παρέξιμεν:** Στους στίχους αυτούς (**59-60**) η Ισμήνη πιστεύει ότι αυτή και η αδελφή της απειλούνται με ατιμωτικό θάνατο, αν παραβιάσουν την απόφαση του Κρέοντα. Με βάση το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί (στίχοι **594-603**), να εντοπίσετε και να σχολιάσετε αντίστοιχα την αιτία στην οποία ο χορός αποδίδει: **α)** τις συμφορές του οίκου των Λαβδακιδών και **β)** την επαπειλούμενη εξόντωση της Αντιγόνης και της Ισμήνης.

Κείμενο από μετάφραση (στίχοι 594 -603)

Αντιστροφή α'

Αιώνες θωρώ στο σπίτι των Λαβδακιδών
πάθη νεκρών πάνω σε πάθη να πέφτουν·
η μια την άλλη γενιά δεν μπορεί ν' αλαφρώσει·
κάποιος θεός τη ρημάζει κι αλύτρωτη μένει.
Τώρα στο σπίτι του Οιδίποδα φάνηκε φως
απάνω στη στερνή του ρίζα·
όμως των θεών του κάτω κόσμου
το φονικό τη θερίζει δρεπάνι,
η τύφλα του νου κι ο αστόχαστος λόγος.

Μονάδες 10

4. Σε ποιες εορτές του Διονύσου στην αρχαία Αττική γίνονταν δραματικές παραστάσεις; Να δώσετε πληροφορίες γι'αυτές τις εορτές.

Μονάδες 10

5. Να γράψετε δύο ομόρριζα (απλά ή σύνθετα, της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας) για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἀρχόμεσθ(α), ἀκούειν, αἰτούσα, πείσομαι, πράσσειν.

Μονάδες 10

- 6α. Να μεταφέρετε στο τετράδιό σας τον παρακάτω πίνακα, στα κενά του οποίου θα συμπληρώσετε τον ίδιο τύπο των λέξεων που σας δίνονται στους βαθμούς που ζητούνται.

Θετικός βαθμός	Συγκριτικός βαθμός	Υπερθετικός βαθμός
		κάκιστ(α)
	κρεισσόνων	
ἠδέως		

Μονάδες 6

- 6β. Να μεταφέρετε στο τετράδιό σας τον πίνακα που ακολουθεί συμπληρώνοντας στα κενά του σε χρόνο Ενεστώτα τους ακριβώς αντίστοιχους ρηματικούς τύπους αυτών που σας δίνονται.

	Ενεστώτας
ὀλούμεθ(α)	
κελεύσαιμ(ι)	
θανεῖν	
πανουργήσασα	

Μονάδες 4

7. ὅσφ κάκιστ' ὀλούμεθ(α) (στίχος 59)
ὥς βιάζομαι τάδε (στίχος 66).

Να χαρακτηρίσετε συντακτικώς τις προτάσεις αυτές (είδος) και να δηλώσετε τον συντακτικό τους ρόλο (πώς λειτουργούν συντακτικά στο κείμενο που σας δόθηκε).

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ισμήνη

(στ. 61 - 62) Αλλά πρέπει να σκεφθείς το εξής, ότι δηλαδή γεννηθήκαμε γυναίκες, και από την άλλη δεν μπορούμε να τα βάζουμε με (τους) άνδρες. (στ. 63 - 64) Έπειτα, (πρέπει να σκεφθείς) ότι εξουσιαζόμαστε από ισχυρότερους (: ότι μας κυβερνούν πιο δυνατοί), ώστε (είναι ανάγκη) να υπακούμε και σ' αυτά και σε ακόμη πικρότερα (: και σε πιο οδυνηρά από αυτά). (στ. 65 - 68) Εγώ, λοιπόν, αφού ζητήσω συγγνώμη από αυτούς, που είναι στον κάτω κόσμο, διότι κάνω αυτά χωρίς τη θέλησή μου, θα υποταχθώ στους άρχοντες (: σ' αυτούς που έχουν την εξουσία)· γιατί το να κάνει κανείς (πράγματα) ανώτερα από τις δυνάμεις του είναι ανόητο εντελώς (: δεν έχει κανένα νόημα).

Αντιγόνη

(στ. 69 - 70) Ούτε θα σε παρακαλούσα ούτε θα δεχόμουν με ευχαρίστηση τη σύμπραξή σου, έστω κι αν θα ήθελες ακόμη (: τώρα πια) να με βοηθήσεις.

B1.

Στους προηγούμενους στίχους (στ. 49 - 57) η Ισμήνη έχει αναφερθεί στις συμφορές που ενέσκηψαν στην οικογένειά τους ασκώντας ψυχολογική πίεση προκειμένου να κάμψει την Αντιγόνη και να την αποτρέψει από την απόφασή της να προβεί στην ταφή του Πολυνείκη. Περιληπτικά, το συγκεκριμένο **επιχείρημα** μπορεί να δοθεί ως εξής : **υπενθύμιση του οδυνηρού παρελθόντος της οικογένειας**, και έχει τρεις πτυχές α) ο πατέρας χάθηκε αυτοεξόριστος, αφού πρώτα αυτοτυφλώθηκε μετά την αποκάλυψη των αμαρτιών του, β) η μητέρα και γυναίκα του απαγχονίστηκε, γ) οι δυο αδελφοί αλληλοφονεύτηκαν.

Στη συνέχεια του μονολόγου της η ηρωίδα αφήνει πίσω της τη χρονική βαθμίδα του παρελθόντος και έρχεται στο παρόν· η Ισμήνη με τρυφερότητα και αγωνία υπενθυμίζει την τωρινή κατάσταση στην αδελφή της, επισημαίνει ότι έχουν απομείνει μόνες και με αβέβαιο το μέλλον τους στη ζωή (μόνα νω λειμμένα) και την καλεί (σκοπεί : ικετευτική προστακτική) να αναλογιστεί τη δυστυχία τους και τις συνέπειες που θα έχει η παράβαση της διαταγής του άρχοντα (κάκιστα ὀλούμεθα < το κάκιστα μάλιστα υποδηλώνει τον ατιμωτικό θάνατο με δημόσιο λιθοβολισμό). Προτείνει έμμεσα στην αδελφή της το συμβιβασμό με τη δυστυχία, τη συμβίωση με τον πόνο και καταλήγει με το συμπέρασμα ότι έχουν την υποχρέωση να είναι προσεκτικές, ευπειθείς και υπάκουες στο νόμο, για να μην έχουν κι αυτές την ίδια τύχη με τα άλλα μέλη της οικογένειάς τους. Η συσσώρευση

και ο πλεονασμός εννοιών (εί νόμου βία ψήφον τυράννων ἢ κράτη παρέξιμεν) δηλώνει και το μέγεθος μιας ενδεχόμενης παράβασης, αλλά και τις βαρύτερες συνέπειες για τον παραβάτη. Ο πληθυντικός «τυράννων ... κράτη» εξαίρει τη δύναμη του βασιλιά και απογυμνώνει στα μάτια των θεατών το δειλό και απράγμονα χαρακτήρα της Ισμήνης. Περιληπτικά το πρώτο **επιχείρημα** του αποσπάσματος (στ. 57 - 60) μπορεί να αποδοθεί ως εξής : **η τωρινή κατάσταση (ορφάνια και άδηλο μέλλον) επιβάλλει το συμβιβασμό και τη σύνεση και απαγορεύει την παράβαση βασιλικών διαταγών που τιμωρείται με θάνατο.**

Το τρίτο επιχείρημα της Ισμήνης (στ. 61 - 62) μπορεί να θεωρηθεί, αν όχι λογικό, τουλάχιστον λογικοφανές : οι δύο αδελφές, ως γυναίκες, δεν έχουν τις φυσικές (σωματικές και πνευματικές) δυνάμεις, για να αναμετρηθούν με άνδρες (μαχουμένα : τελική μετοχή). Η Ισμήνη ομολογεί με ειλικρίνεια ότι δεν έχει τη δύναμη να ξεπεράσει τη φύση της και προσπαθεί να νουθετήσει και την Αντιγόνη προβάλλοντας ιδέες που αντανακλούν το πνεύμα της εποχής και δείχνοντας τον απόλυτο συμβιβασμό της μ' αυτές. Η γυναικεία φύση υποτάσσεται και πρέπει να υποτάσσεται στην ανδρική : οι γυναίκες δε διαθέτουν τη δύναμη της προσωπικότητας που πρέπει να έχουν, αν θέλουν να εξουδετερώσουν τη θέληση και την ισχύ των ανδρών. Γενικότερα, η θέση της γυναίκας στην αρχαία ελληνική κοινωνία ήταν σαφώς κατώτερη από αυτή του άνδρα, καθώς ήταν αποκλεισμένη από όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, απομονωμένη στο γυναικωνίτη με την υποχρέωση να φροντίζει τα ζητήματα του σπιτιού. Στην εποχή της βασιλείας ακόμα και οι βασίλισσες (όπως η Πηνελόπη) ζούσαν περιορισμένες και τα ήθη δεν άλλαξαν ούτε και με τη μετάβαση στο δημοκρατικό καθεστώς · η γυναίκα παρέμενε κάτω από την κηδεμονία είτε του πατέρα είτε του συζύγου, έπρεπε να περνά απαρατήρητη και να μη δίνει καμιά αφορμή για σχόλια σε βάρος της. Αν και δεν της αναγνωριζόταν κανένα δικαίωμα, εντούτοις η προσφορά της στη διαχείριση και κατανομή εργασιών και αγαθών του νοικοκυριού υπήρξε σπουδαία και ως μητέρα ήταν πάντα ένα αξιοσέβαστο πρόσωπο (όπως η Εκάβη). Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που μαρτυρείται ιστορικά ότι μια γυναίκα μπορούσε να επαναστατεί και να τυραννάει τον άνδρα της με καβγάδες, φλυαρίες και βρισιές · ένας τέτοιος άτυχος σύζυγος υπήρξε και ο φιλόσοφος Σωκράτης, ο οποίος γνώρισε από τη γυναίκα του, την Ξανθίππη, όλα τα βάσανα της συζυγικής ζωής. Εφόσον αυτή ήταν η θέση της γυναίκας, το επιχείρημα της Ισμήνης ισχυροποιείται : η δύναμη του πιο δυνατού (σ' αυτή την περίπτωση : του άνδρα) επιβάλλει τη συμμόρφωση προς εντολές και διαταγές, τις οποίες οι αδύναμοι είναι υποχρεωμένοι να αποδεχτούν ακόμα κι αν διαφωνούν. Περιληπτικά, το δεύτερο κατά σειρά **επιχείρημα** (στ. 61 - 62) μπορεί να δοθεί ως εξής : **Η γυναικεία φύση δεν μπορεί**

να αντιμάχεται και να εναντιώνεται στη θέληση των ανδρών (: σαφής έκφραση του πατριαρχικού δικαίου).

Η Ισμήνη ως τρίτο επιχείρημα προβάλλει (στ. 63 - 64) την υποταγή που πρέπει να επιδεικνύουν οι πολίτες στις εντολές των αρχόντων είτε αυτές είναι δίκαιες είτε άδικες · χαρακτηρίζει στην προκειμένη περίπτωση την απαγόρευση του Κρέοντα ως πράξη σκληρή, αλλά επισημαίνει ότι πρέπει η υπακοή να είναι δεδομένη ακόμα και για σκληρότερες διαταγές (κάτι τῶνδ' ἄλγιονα). Χαρακτηριστική είναι και η χρήση του πληθυντικού (ἐκ κρείσσωνων), με την οποία η Ισμήνη εξαίρει την παντοδυναμία της βασιλικής εξουσίας, ώστε να παρουσιάσει δικαιολογημένη τη δική της δειλία και την υποτελή και αναξιοπρεπή στάση απέναντι σε ανίερες και ανάρμοστες για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια διαταγές. Γενικότερα, η Ισμήνη συγκινεί με την ειλικρίνειά της αλλά ο συμβιβασμός και η δειλία της προκαλούν εύλογα τη διαμαρτυρία. Πάσχει από ἔλλειψη ηθικού αναστήματος, δεν μπορεί να προβάλει αντίσταση στην εξόφθαλμα άδικη στάση του Κρέοντα απέναντι στον αδερφό της τον Πολυνείκη, παραιτείται από κάθε δικαίωμα που επιβάλλει η αδελφική αλληλεγγύη και δέχεται με ηττοπάθεια και μοιρολατρία μια ζωή που άλλος προκαθορίζει. Δεν έχει διάθεση για αγώνα, δεν είναι ο τύπος του επαναστάτη και φαίνεται να μην έχει συνειδητοποιήσει ότι η πάλη απέναντι στην αδικία καταξιώνει το άτομο ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της. Όταν ο ήρωας υποκύπτει στον αγώνα του απέναντι σε «κρείσσονες» αντιπάλους, κερδίζει την αξιοπρέπεια και την τιμή, διότι αντιστάθηκε στην αυθαιρεσία και ξεπέρασε το φόβο που εμπνέει η αλαζονεία και η υπεροχή των ισχυρών. Η Ισμήνη είναι μια αντιρωϊκή φιγούρα χωρίς πνευματικά εφόδια και ιδιαίτερες αρετές, είναι εκπρόσωπος της συνηθισμένης γυναίκας της εποχής της. Περιληπτικά, το **τρίτο επιχείρημα** (στ. 63 - 64) μπορεί να δοθεί ως εξής : **Αναγνώριση της ανωτερότητας του βασιλιά - πειθήνια υποταγή στα κελεύσματα των αρχόντων.**

B.2.

Ο αντίλογος της Αντιγόνης στα επιχειρήματα, με τα οποία η Ισμήνη επιχείρησε να ανατρέψει την πρόθεσή της να θάψει τον Πολυνείκη, θα καταδείξει το ηθικό μεγαλείο της και θα επιφέρει την άμεση ρήξη ανάμεσα στις δύο αδελφές, καθώς η επαναστατική φύση της ηρωίδας αντιστρατεύεται με σκληρότητα και πείσμα τη δειλία της αδελφής της · **έχει πλήρη συναίσθηση ότι η ίδια εκτελεί το καθήκον της**, ακόμη κι όταν η ίδια της η αδελφή την απαρνείται σε μια τόσο κρίσιμη στιγμή που έχει απόλυτη ανάγκη τη στήριξή της, γι' αυτό και τα όσα θα καταθέσει στο μονόλογό της είναι απτή **απόδειξη της ανώτερης ηθικής ποιότητας** του χαρακτήρα της.

Η Αντιγόνη παρακολούθησε με απάθεια την απέλπιδα προσπάθεια της Ισμήνης να την μεταπείσει, γι' αυτό και η αντίδρασή της (σκόπιμη είναι και η επανάληψη «οὐτ' ἄν ... οὐτ' ἄν» : συσώρευση αρνήσεων) δείχνει ψυχρότητα και αδιαφορία, καθώς είναι ενοχλημένη τόσο από την έμμεση άρνηση της αδελφής της να βοηθήσει στην ταφή του Πολυνείκη όσο και από την απόπειρά της να της αλλάξει την απόφαση. Δέχεται με **καρτερικότητα και στωικότητα** την επιλογή της αδελφής της και δηλώνει με **αξιοπρέπεια** ότι απαξιοί να την παρακαλέσει με περισσότερη επιμονή να συμμετάσχει σε κάτι που η **ίδια θεωρεί ιερό καθήκον** απέναντι στο νεκρό αδελφό. Τα όσα είπε η Ισμήνη την καθιστούν πλέον persona non grata στην αδελφή της και ανεπιθύμητο βοηθό στο έργο της ταφής (χαρακτηριστική είναι η variatio των ρημάτων «πράσσειν ... δρώης»), που απαιτεί εκούσια προσφορά, **αλτρουισμό και αυτοθυσία**. Με το στίχο 69 αρχίζει ο αντίλογος της Αντιγόνης στις «συνταγές» υπακοής που συστήνει η Ισμήνη και η αντίκρουση των απόψεών της με πρώτο μέσο στο μονόλογό της την επίθεση εναντίον της αδελφής της και την έντονη κατάκριση των απόψεών της.

Στη συνέχεια (στ. 71 - 72) το ύφος της Αντιγόνης αλλάζει, γίνεται αυστηρότερο (ἴσθι) και η περιφρονητική ειρωνεία της (όποια σοι δοκεῖ) είναι η σκληρή απάντηση στις προηγούμενες συμβουλές της Ισμήνης [φρόνησον (στ. 49) ... σκόπει (στ. 58) ... ἔννοεῖν χρῆ (στ. 61)] · ταυτόχρονα **ισχυροποιεί τη δική της θέση και, με μια λιτή διατύπωση** τριών μόνο λέξεων (κείνον ἐγὼ θάψω), αποκαλύπτει με **παρηγορία** την απόφασή της να εκπληρώσει τα ταφικά καθήκοντα προς τον Πολυνείκη. Αξιολογεί την ταφή του αδελφού της ως «καλόν», εφόσον μια τέτοια πράξη συμφωνεί με τις **ηθικές αξίες και τα κριτήρια που η ίδια θέτει ως modus vivendi για τον εαυτό της** · έχει συναίσθηση των συνεπειών της πράξης της και αντιμετωπίζει με **αξιοπρέπεια και ηθικό μεγαλείο** το ενδεχόμενο της ποινής του θανάτου (θανεῖν) που συνεπάγεται η παραβίαση των εντολών του Κρέοντα δείχνοντας **θάρρος, αποφασιστικότητα και ηρωισμό**. Το δεύτερο μέσο που χρησιμοποιεί για να ανατρέψει τα επιχειρήματα της Ισμήνης είναι η δική της προσωπική άποψη στο ζήτημα της ταφής, την οποία **θεωρεί τιμητική πράξη ανεξάρτητα από το κόστος και τις συνέπειες** (δηλαδή τον ατιμωτικό θάνατο).

Η ακράδαντη πίστη της Αντιγόνης (στ. 73 - 75) στην αιωνιότητα της μεταθανάτιας ζωής ισχυροποιεί και τις ελπίδες που τρέφει ότι η αγάπη της προς τον αδελφό της θα συνεχιστεί και μετά το φυσικό θάνατό τους. Η επανάληψη «φίλη ... φίλου» πιστοποιεί τα **γνήσια φιλάδελφα αισθήματα της ηρωίδας**. Με το εντυπωσιακό οξύμωρο σχήμα «ὄσια πανουργήσασα» (πρβλ. «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι») η Αντιγόνη υπονοεί ότι παραβαίνει ένα νόμο, για να πειθαρχήσει σε άλλο δίκαιο · πιο συγκεκριμένα, ενώ για τον Κρέοντα ο ενταφιασμός του νεκρού είναι έγκλημα

(πανουργήσασα), για την Αντιγόνη **είναι άγραφος νόμος, όσια και καθαγιασμένη πράξη** (όσια), γι' αυτό και επιλέγει να εγκληματήσει παρακούοντας τη διαταγή του βασιλιά. Στις δύο αυτές λέξεις λανθάνει και η κεντρική ιδέα του όλου έργου, η σύγκρουση δηλαδή του θείου με το ανθρώπινο δίκαιο και η στάση που πρέπει να τηρεί ο άνθρωπος, όταν πρέπει να επιλέξει ανάμεσα στα δύο. Στη φράση της Αντιγόνης «ἐπεὶ πλείων ... τῶν ἐνθάδε» λανθάνει για την ηρωίδα η μεγάλη αλήθεια ότι η ζωή στον κάτω κόσμο είναι αιώνια, ενώ πάνω στη γη είναι πρόσκαιρη, και επιβεβαιώνεται η άποψη ότι οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν στην αθανασία της ψυχής και στη μεταθανάτια ζωή.

Στους επόμενους στίχους (**στ. 76 - 78**) η φράση «ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι» συνεχίζει το νόημα της προηγούμενης πρότασης και παρουσιάζει την Αντιγόνη να συμφωνεί με τη λαϊκή μεταφυσική αντίληψη της εποχής της, που ήθελε τον Άδη χώρο προορισμένο για τη συνέχεια της ύπαρξης, εκεί όπου οι άνθρωποι συγαντούν τους αγαπημένους τους νεκρούς και αναπαύονται αιώνια μαζί, όπως και στη ζωή. **Η πίστη της Αντιγόνης στην αιωνιότητα, ενδυναμώνει την ηρωίδα στην απόφασή της να συγκρουστεί με το νόμο του Κρέοντα και ενισχύει την αυτοθυσία της με την προσδοκία της μεταθανάτιας αιώνιας δικαίωσης για την επιλογή της.** Για να ξεπεράσει την κωλυσιεργία της Ισμήνης, διατείνεται με βεβαιότητα ότι όταν πεθάνει θα είναι αγαπημένη κοντά στους αγαπημένους της και ταυτόχρονα υπαινίσσεται ότι οι νεκροί δε θα δείξουν κατανόηση για τη συμμόρφωση της Ισμήνης με το ανθρώπινο δίκαιο, η οποία αποδίδοντας σεβασμό σε κάτι το εφήμερο θα αντιμετωπίσει, όταν πεθάνει, τη «μήνι» των νεκρών της συγγενών.

Τελειώνοντας τον απαντητικό της μονόλογο (**στ. 76 - 77**) η Αντιγόνη επιλέγει τη μορφή της υπόθεσης (εἰ δοκεῖ) με απόδοση την περιφραστική προστακτική Παρακειμένου (ἀτιμάσασα ἔχε), που αφαιρεί τη βαρύτητα από την κατηγορία για **ατιμία** που προσάπτει στην Ισμήνη και ελέγχει με συγκρατημένο τρόπο την περιφρόνηση που δείχνει η αδελφή της στις θείες εντολές. Χαρακτηριστικό το σχήμα αντίθεσης «τὰ τῶν θεῶν ἔντιμα ... ἀτιμάσασα ἔχε». Η Αντιγόνη για να ανατρέψει τα επιχειρήματα της Ισμήνης πρεσβεύει με **ηρωισμό** την ανυπακοή στους **εφήμερους** κρατικούς νόμους και την πειθαρχία στους **αιώνιους** και απαρασάλευτους άγραφους θεϊκούς νόμους.

B.3.

Η Ισμήνη στους στίχους 59 - 60 πιστεύει ότι αυτή και η αδελφή της απειλούνται με ατιμωτικό θάνατο, αν παραβιάσουν την απόφαση του Κρέοντα.

(α) Στη συγκεκριμένη αντιστροφή α' ο χορός επισημαίνει ότι οι αλληπάλληλες συμφορές που βαρύνουν τον οίκο των Λαβδακιδών είναι απότοκο **της κληρονομικής κατάρας που**

βαρύνει την οικογένεια του Οιδίποδα και κληροδοτείται από γενιά σε γενιά στα πλαίσια της ρήσης «αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα». (Βλ. Ο Μύθος των Λαβδακιδών και η Αντιγόνη, σελ. 29 και εξής).

(β) Η Αντιγόνη και η Ισμήνη τίθενται σε δοκιμασία από τους υποχθόνιους θεούς και απειλούνται με αφανισμό (εντυπωσιακή είναι η μεταφορά από το θερισμό, με την οποία ο χορός παρουσιάζει τις επαπειλούμενες εξελίξεις: το φονικό δρεπάνι των υποχθόνιων θεών θερίζει και ρίχνει κάτω την Αντιγόνη). Πουθενά όμως ο χορός δε φαίνεται να υποστηρίζει ότι η παρέμβαση των θεών είναι άδικη, καθώς το συμπέρασμα που εξάγεται από τα λόγια του είναι ότι αιτία της επαπειλούμενης εξόντωσης των δύο αδελφών αποτελεί η έπαρση των ανθρώπων και η αλαζονεία τους. Η ύβρις των ασεβών επιφέρει, σύμφωνα με τη γνώμη του χορού, την παραδειγματική τιμωρία τους. **Συνακόλουθα, η ασυδοσία της γλώσσας και η τύφλωση του νου της Αντιγόνης** που την προκάλεσε κάποια Ερινύα, άποψη που ο χορός έχει επαναλάβει και σε προηγούμενο σημείο, στο οποίο χαρακτήρισε την πράξη της ταφής και τη συμπεριφορά της Αντιγόνης έργο αφροσύνης (στ. 383), είναι ο λόγος για τον οποίο η κληρονομική κατάρα των Λαβδακιδών βαραίνει τα τελευταία βλασάρια της.

[Σύμφωνα πάντως με διαφορετική εκτίμηση η επαπειλούμενη καταστροφή των δύο αδελφών δεν οφείλεται στη δική τους αφροσύνη, αλλά αποδίδεται στην αλαζονεία και έπαρση του Κρέοντα, που επιβάλλει την τιμωρία με αστόχαστο και υπερφίαλο τρόπο προκειμένου να διασφαλίσει το κύρος της διαταγής σχετικά με τη μη ταφή του Πολυνείκη].

4.

Οι δραματικές παραστάσεις επικράτησε να γίνονται κατά τις εορτές του Διονύσου, ώστε να συνδέονται με τη θρησκευτική τους προέλευση. Οι εορτές αυτές στην Αττική ήταν τέσσερις:

- **Τα Μεγάλα ή εν άστει Διονύσια**: τελούνταν τον αττικό μήνα Ελαφηβολιώννα (μέσα Μαρτίου-Απριλίου). Ήταν η λαμπρότερη εορτή του Διονύσου· η διάρκειά τους ήταν έξι μέρες και παρουσιάζονταν σ' αυτή νέα δράματα.
- **Τα Μικρά ή κατ' αγρούς Διονύσια**: εορτάζονταν το μήνα Ποσειδεώνα (μέσα Δεκεμβρίου-Ιανουαρίου) και παρουσιάζονταν σ' αυτά επαναλήψεις των επιτυχημένων δραμάτων. Ονομαστά ήταν τα **κατ' αγρούς Διονύσια**, που εορτάζονταν στο περίφημο Διονυσιακό θέατρο του Πειραιά.
- **Τα Λήνια**, που εορτάζονταν το μήνα Γαμηλιώνα (μέσα Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου)· στη διάρκεια της εορτής παριστάνονταν νέες τραγωδίες και κωμωδίες.
- **Τα Ανθεστήρια**, που εορτάζονταν το μήνα Ανθεστηριώνα (μέσα Φεβρουαρίου-Μαρτίου). Ήταν εορτή της ανθοφορίας στην αρχή της Άνοιξης. Παλαιότερα δε γίνονταν δραματικοί

αγώνες· πολύ αργότερα προστέθηκαν και αυτοί ως μέρος της εορτής.

Απ' όλες τις εορτές του Διονύσου η πιο επίσημη ήταν τα Μεγάλα Διονύσια. Την εποπτεία τόσο της εορτής όσο και των δραματικών αγώνων είχε τότε ο **Επώνυμος Ἄρχων**.

(Σχολ. βιβλίο, Εισαγωγή, σελ. 10)

5.

ἄρχόμεσθ(α)	→	αρχή, αρχηγός
ἄκούειν	→	υπακοή, ακουστικός
αἰτοῦσα	→	απαιτητικός, παραίτηση
πείσομαι	→	πειστικός, πειθώ
πράσσειν	→	πράγμα, πράξη

6 α.

Θ.	Σ.	Υ.
κακῶς	κάκιον	κάκιστ(α)
ἄγαθῶν	κρεισσόνων	κρατίστων
ἡδέως	ἡδιον	ἡδιστα

6 β.

	<u>Ενεστώτας</u>
ὀλούμεσθ(α)	ὀλλύμεθα
κελεύσαιμ(ι)	κελεύοιμι
θανεῖν	(ἄπο)θνήσκειν
πανουργήσασα	πανουργοῦσα

7.

ὄσω κάκιστ' ὀλούμεσθ(α) (στίχος 59)

Δευτερεύουσα ονοματική πλάγια ερωτηματική πρόταση ως αντικείμενο του ρήματος «σκόπει», μερικής άγνοιας. Εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία «ὄσω», εκφέρεται με οριστική μέλλοντα και δηλώνει το πραγματικό.

ὡς βιάζομαι τάδε (στίχος 66)

Δευτερεύουσα (επιρρηματική) αιτιολογική πρόταση, εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο «ὡς» για δήλωση υποκειμενικής αιτιολογίας, εκφέρεται με οριστική, εκφράζει το πραγματικό και λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «ξύγγνοιαν ἴσχειν».